

CZU: 37.034:373.5.046.16(498+478)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5779438>

## EDUCAȚIA PENTRU ȘI PRIN VALORI ÎN CURRICULA DISCIPLINELOR SOCIOUMANISTICE DE LICEU DIN ROMÂNIA ȘI DIN REPUBLICA MOLDOVA

*Mona-Lisa CIOBANU*

*Universitatea de Stat din Moldova*

În acest articol ne propunem o analiză comparată a produselor curriculare de la disciplinele socioumanistice din România și din Republica Moldova din perspectiva valorilor. În acest context, articolul evidențiază, pe de o parte, convergența sau divergența unor finalități ale educației din perspectiva formării valorilor în curricula disciplinelor socioumanistice ale ciclului liceal din cele două state și, pe de altă parte, necesitatea fundamentării unei viziuni comune asupra unei educații prin și pentru valori.

*Cuvinte-cheie:* educație, valoare, axiologie, curriculum, științe socioumanistice, elevi de liceu, paradigmă.

### EDUCATION FOR AND THROUGH VALUES IN THE CURRICULUM OF HIGH SCHOOL SOCIO-HUMANISTIC DISCIPLINES FROM ROMANIA AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA

In this article we carried out a comparative analysis of curricular products of the socio-humanistic disciplines in Romania and the Republic of Moldova from the perspective of values. In this context, the article highlights, on the one hand, the convergence or divergence of educational purposes from the perspective of values formation in the curriculum of humanities in high school in these two states and on the other hand, the need to base a common vision on education through and for values.

*Keywords:* education, value, axiology, curriculum, socio-humanities sciences, high school students, paradigm.

#### Introducere

Preocuparea perenă a pedagogiei din toate timpurile și de pe toate meridianele, formarea tinerelor generații, a educației în general și în special a celei axiologice, reprezintă o temă majoră a cercetărilor contemporane de specialitate. După cum se poate deduce din însuși titlul prezentului articol, el se circumscrie acestei arii de preocupări, propunându-și realizarea unei investigații comparative a viziunii asupra valorilor în învățământul din România și din Republica Moldova.

Toate aceste valori, pentru a fi însușite și valorizate, sunt proiectate în cadrul unor acțiuni educaționale complexe, în primul rând în contextul disciplinelor școlare socioumanistice, precum istoria, filosofia, religia, psihologia, literatura etc. În acest sens, documentele cu conținut legislativ, precum și cele referitoare la conținutul curriculei școlare, atât din România, cât și din Republica Moldova, au fost concepute în așa fel încât să permită integrarea național-europeană a valorilor educației umanistice în învățământul preuniversitar și cu deosebire ale educației axiologice. În toate documentele din sfera actelor normative, formarea valorilor este congruentă principiului educațional modern, în sensul că atât valoarea, cât și educația reprezintă raporturi de așa natură, încât elevul să se manifeste ca al doilea subiect creator al valorii apropiate. De aceea, în documentele cu caracter legislativ sau curricular din cele două state principiile predării - învățării sunt axate, așa cum vom încerca să arătăm în prezentul articol, pe formarea și dezvoltarea axiologică a elevilor de liceu din perspectiva conștiinței naționale și europene.

#### Concept și metodologie

Formarea valorilor la elevii de liceu constituie o parte componentă a educației umanistice, ale cărei conținuturi sunt valori prin definiție, având un caracter transcursiv. Iar în contextul social și geopolitic de astăzi, căruia îi aparține atât România, cât și Republica Moldova, conținuturile educației sunt coincidente valorilor europene, care urmăresc dobândirea identității europene în consonanță cu identitatea națională. În această direcție, asumarea valorilor europene presupune nu doar dezvoltarea sentimentului de apartenență la cultura și civilizația europeană, ci și asumarea obligațiilor care decurg din legislația europeană, precum și exercitarea drepturilor corespunzătoare.

În acest sens, precizăm că ipoteza de lucru a prezentului articol este aceea că, la vârsta adolescenței, în clasele de liceu se poate realiza, la parametri optimi, educația elevilor atât în spiritul tradiționalelor valori fundamentale/ esențiale, precum binele, frumosul, adevărul ori sacrul, cât și al altora din categoria „noilor educații”. Mai mult decât atât, e de precizat că doar acum, la această vârstă de școlaritate și în special în cadrul disciplinelor socioumanistice precum istoria, filozofia, religia, literatura etc., este posibilă înțelegerea critică la elevii de liceu atât a unor noțiuni și concepte teoretice cu un grad mai înalt de abstractizare, cât și a unor valori, atitudini, comportamente din sfera unei culturi cu adevărat democratice, europene. De altfel, această realitate se constată în legislația și curricula din cele două state, unde proiectarea priorităților educaționale funcționale s-a efectuat prin punerea accentului pe valorile fundamentale, pe perenitatea acestora și pe realizarea de conexiuni ale valorilor în context cultural european. Altfel spus, finalitatea procesului de învățământ la nivelul ciclului liceal de școlaritate din România și din Republica Moldova constă, prioritar, în formarea unui *homo europaeus* armonios dezvoltat pe baza valorilor educației primite în cadrul disciplinelor umanistice, atât a valorilor fundamentale, cât și a celor din categoria noilor educații: ecologică, democratică, artistică, geografică, multilingvă etc. Nu trebuie să oțimem faptul că, în condițiile unei globalizări inevitabile și ale unei educații noi, cu perspective europene, educația elevilor de liceu trebuie să fie fundamentată tot pe valorile naționale, pe bogăția spirituală a neamului, a limbii și literaturii române care trebuie să stea la baza studierii tuturor celorlalte discipline de învățământ.

Formarea valorilor – deopotrivă a celor tradiționale sau fundamentale, precum și a celor cunoscute sub numele de „noile educații”, se subsumează procesului de formare totală/globală a generațiilor tinere. „Prin formare – preciza în acest sens pedagogul francez Pierre Moeglin – se înțelege, în sens larg, ansamblul activităților organizate și validate social, legate, în primul rând sau exclusiv, de transmiterea și dobândirea unor cunoștințe și competențe, fie acestea la școală, acasă sau la locul de muncă. Prin aceasta ea se diferențiază de informare sau de activitatea culturală în general” [1, p.13]. În același timp, orice discuție trebuie să pornească de la clarificarea câtorva concepte fundamentale ținând de finalitățile educației, de idealul educațional și de obiectivele/ scopurile generale ale educației. Încercând, într-o lucrare recentă, să ofere un răspuns la întrebarea *Ce formează educația?*, pedagogul Andrei Marga spunea: „Discuția despre educație nu poate fi mulțumitoare dacă nu își ia din primul moment două repere: scopul educației și starea educației (...) Se discută mult despre educație, dar se pune rar întrebarea: *ce oameni formează?* Sau, mai detaliat: *ce are educația de creat?, la ce ne putem aștepta de la educația existentă?, ce ne-ar trebui de la educația din zilele noastre?* Abia punând asemenea întrebări ne lămurim până la capăt” [2, p.13]. Din comentariile ulterioare ale lui Andrei Marga privind *Educația responsabilă* deducem că opțiunile sale s-ar îndrepta mai curând spre acel tip de educație susceptibilă să creeze însăși disciplina „care să respecte valorile din societate”, dar care să fie capabilă în același timp „să conceapă soluții de interes obștești” și „să-și asume răspunderi în societate”. Pe de altă parte, educația nu poate fi definită adecvat în absența unei perspective diacronice, întrucât practica educativă este una dintre cele mai importante activități specifice activităților umane. Încă din momentul apariției omului pe Pământ, educația l-a însoțit și l-a modelat. „Ca orice tip de practică umană – afirmă Constantin Cucuș referindu-se la educație – aceasta a fost și este dublată de reflecție, de interogație, de punere sub semnul și ghidajul raționalității. Reflecția pedagogică s-a născut odată cu faptul educative” [3, p.15]. Iar din aceste reflecții asupra actului educativ s-au născut științele educației, care sugerează sau interzic anumite practici educative, în conformitate cu norme axiologice, deontologice sau praxiologice. Simțind nevoia unei clarificări a acestor științe ale educației, un teoretician italian în domeniul educației sugera chiar raportarea acestora la trei componente ale actului educative:

- a) finalitățile filosofice, religioase, culturale, sociale, pe care le va urmări educația în cadrul societății;
- b) structura internă a ceea ce se predă, adică modalitatea de pregătire și vehiculare a conținutului educației;
- c) problematica subiectului ce are ca sarcină încorporarea cunoștințelor și deprinderilor (studierea educatului din perspectivă biologică, psihologică, sociologică, etnologică) [4, p.95].

La nivelul practicii sociale, finalitățile educației sunt prezentate sau exprimate prin diferite formule, adaptabile la nivelul de referință: ideal, ținte, deziderate, scopuri, obiective etc. În pedagogie, finalitățile sunt construite la nivelul unei filosofii a educației elaborate în contextul unei anumite societăți. În contextul acesteia sunt proiectate finalitățile sistemului de învățământ valabile pe termen mediu și lung, exprimate, de regulă, sub formula idealului educațional și a scopurilor generale ale educației. Idealul educației definește tipul de personalitate necesar societății pe un termen lung, care poate fi stabilit la nivelul a două cicluri complete de instruire.

La rândul lor, scopurile generale ale educației definesc direcțiile strategice de dezvoltare a sistemului și a procesului de învățământ, valabile pe termen lung și mediu, care poate fi stabilit convențional la nivelul unui ciclu complet de instruire.

Întrucât prezentul articol își propune o analiză comparativă a documentelor cu caracter legislativ și normativ din România și din Republica Moldova, trebuie să spunem că finalitățile educației din fiecare dintre cele două state se află într-un raport de interdependență cu politicile educaționale din țările respective.

Privite din perspectivă politică, finalitățile definesc orientările valorice ale oricărei activități psihosociale angajate în raport cu interesele generale ale comunității reprezentate la scară socială. Din această cauză, finalitățile sunt definite și incluse la nivel de documente politice oficiale, cum ar fi: Legea învățământului, Statutul personalului didactic, Carta universitară, Curriculumul național (Planul de învățământ, Programele școlare, manualele școlare, Planificarea cadrului didactic etc.). „Finalitățile educației – consideră Sorin Cristea – angajează decizii de politică a educației asumate subiectiv, susținute valoric în sens pozitiv, în raport cu dimensiunea obiectivă a educației, fixată la nivelul funcției și a structurii sale de bază, care impune o normativitate specifică domeniului pedagogiei (...) La nivelul politicii educației, este evidențiat rolul finalităților educației, angajat în plan legislativ și în plan normativ” [5, p.20].

Finalitățile sistemului de învățământ sunt oficializate în cele mai importante documente de politică generală și de politică a educației. Idealul educației, valabil la scara socială a întregului sistem de învățământ, reprezintă categoria finalităților educației de maximă generalitate și abstractizare. În plan pedagogic, conchide Sorin Cristea, idealul educațional „definește un prototip, un etalon valoric absolut, care susține definirea unui tip de personalitate a educatului determinat de tendințele de evoluție ascendentă a societății în contextul modelului de dezvoltare socială afirmat la nivel global, pe termen lung” [5, p.67].

Analiza studiului comparativ al produselor curriculare din România și din Republica Moldova a scos în evidență valori comune ambelor state în ceea ce privește cultura, istoria, literatura și, în special, valorile spirituale, iar în contextul acestor valori spirituale trebuie inclusă, înainte de toate, *identitatea națională*, având ca principale repere *țara-poporul* (istoria, teritoriul, strămoșii etc.), *limba maternă*, *satul* (biserica și slujitorii ei, cimitirul, chipul mamei etc.) și *spiritualitatea românească* (folclorul, credința ortodoxă, tradiții, datini, personalități culturale etc.).

Datorită unor circumstanțe istorice binecunoscute (asupra cărora nu mai insistăm aici), pentru românii basarabeni a trebuit să înceapă, din 1989 încolo, un uriaș efort de *reconstruire a identității naționale*, a identitarului românesc – proces reflectat în curricula disciplinelor socioumanistice din Republica Moldova, cu deosebire în cele ale istoriei și literaturii, care sunt, conform opiniei unui universitar gălățean, „cele mai puternice forme purtătoare de identitate națională” [6, p.10]. Așa se face că generațiile de intelectuali basarabeni de la confluența secolelor XX și XXI au traversat o perioadă când totul trebuia reconstruit: și limba, și scrierea în grafie latină, și neamul (identitatea națională), și cultura/ literatura, și istoria, și biserica, și democrația. Scriitorii patrioți, mai ales, au înțeles că nu se mai pot izola în *turnul de fildeș*, trebuind să coboare în agoră, implicându-se plener în viața cetății și asumându-și uneori rolul determinant în evenimentele nu doar culturale, ci chiar sociale ori politice ale țării. Acei dintre ei care erau profesori de meserie, precum Aurelian Silvestru ori Nicolae Dabija, au alcătuit, de pildă, manuale de istorie a românilor. În programele și manualele de literatură au fost incluse o serie de creații ale poezilor Grigore Vieru, Leonida Lari, Nicolae Dabija, Dumitru Matcovschi ș.a., precum și creații prozastice inspirate din trecutul neamului românesc, precum nuvela *Toiagul păstoriei* și romanele *Clopotnița*, *Biserica Albă* și *Casa noastră* ale lui Ion Druță. În calitatea sa de parte integrantă a sistemului social general, *sistemul de învățământ* nu putea face notă discordantă în contextul acestui efort uriaș de reconstruire a identității naționale românești în Basarabia. Izbânda acestui proces de renaștere a românismului este apreciat astăzi, pe bună dreptate, drept un adevărat miracol social, politic și cultural, în cadrul căruia educația a jucat un rol de prim rang. Așa, de pildă, în curricula pentru ciclul liceal au fost incluse, la literatură, nu doar romane cu conținut istoric, precum *Zbor frânt* de Vladimir Beșleagă, *Cireșe pentru Mareșal* de Ion Iachim, *Unchiul din Paris* de Aureliu Busuioc, ci și unele care contribuiau, subliminal, la educația elevilor în spiritul valorilor democratice, al toleranței etnice și religioase, prin faptul că vituperau abuzurile și crimele regimului totalitar de tristă memorie din epoca stalinistă. Din această din urmă categorie am putea menționa aici romanele *Pactizând cu diavolul* sau *Și a fost noapte...* de Aureliu Busuioc, *Povestea cu cocoșul roșu* de Vasile Vasilache ori *Tema pentru acasă* de Nicolae Dabija.

Întrucât ne-am propus să încercăm a realiza aici o analiză comparativă a produselor curriculare (planuri de învățământ, programe și manuale) de la disciplinele socioumanistice din România și din Republica Moldova,

trebuie să spunem că și la noi au fost incluse, în programele și manualele de literatură, o serie de scrieri prin intermediul cărora putea fi realizată educația în spiritul valorilor esențiale sau cea în spiritul „noilor educații”, cum ar fi democrația, toleranța ori ecologia, de pildă. „Încă din anii ‘50 – constata, în acest sens, criticul Theodor Codreanu – se produsese primele spărturi în angrenajul literaturii, prin Ion Druță, Grigore Vieru, iar în Țară – prin Nicolae Labiș (*Moartea căprioarei, Baladă*) sau Marin Preda (*Moromeții*) și Eugen Barbu (*Groapa*). Reacția de apărare a spiritului național s-a manifestat, de la început, prin întoarcerea la *arhetipuri*, la rădăcinile ancestrale ale ființei, ceea ce contravenea flagrant construirii omului nou, *homosovieticus*” [7, p.245]. Ulterior deceniului șase, la care se referă aici criticul Codreanu, în curricula de literatură a claselor de liceu au fost introduse și alte romane „de curaj” ale epocii, între care *Delirul* și *Cel mai iubit dintre pământeni* de Marin Preda, *Absenții* de Augustin Buzura, *Niște țărani* de Dinu Săraru ș.a., considerate de unii – și nu fără temei – ca fiind „scrieri subversive”. Iată, de pildă, cum se putea realiza educația în spiritul unor valori fundamentale ale democrației prin intermediul unui capitol din *Moromeții*, vol.I. Acolo, în poiana fierăriei lui Iocan, gospodarii satului se adunau duminica pentru a citi și comenta articolele din ziare. Era ironizat însuși regele Carol al II-lea, care se pretindea a fi „primul plugar al țării”. Subtextual însă, se putea deduce că atunci, cu câțiva ani înainte de al doilea război, în România exista libertatea de asociere, libertatea de exprimare și libertatea presei – adică, valori și libertăți democratice inexistente în momentul editării romanului (1955), în plină „dictatură a proletariatului”...

Revenind la Republica Moldova, e de precizat că multe din realitățile ei de ieri și de azi, transfigurate artistic în creațiile literare, nu pot fi corect receptate de către elevii de liceu fără cunoașterea unor evenimente prin care a trecut această țară. Disciplina *Istoria românilor și universală*, care face parte, ca și în România, din aria curriculară „educație socioumanistică”, este prezentă în planul de învățământ, atât la profilul umanist, cât și la cel real, în toți cei trei ani de studii. În Republica Moldova, în aria curriculară „educație socioumanistică” sunt incluse și disciplinele *Geografie* și *Educație pentru societate*, iar în România din aria curriculară „Om și societate” fac parte disciplinele *Istorie*, *Geografie*, *Sociologie*, *Filozofie*, *Logică*, *Religie*.

Finalitățile unor discipline precum istoria, geografia, literatura, religia ș.a. se reflectă nemijlocit în setul de valori și atitudini enunțate atât în documentele curriculare din România, cât și în cele din Republica Moldova.

### Concluzii

Altfel spus, finalitatea procesului de învățământ la nivelul ciclului liceal de școlaritate din România și din Republica Moldova constă, prioritar, în formarea unui *homo europaeus* armonios dezvoltat pe baza valorilor educației primite în cadrul disciplinelor socioumanistice, atât a valorilor fundamentale, cât și a celor din categoria noilor educații: ecologică, democratică, artistică, geografică, multilingvă etc. Nu trebuie să oміtem faptul că, în condițiile unei globalizări inevitabile și ale unei educații noi, cu perspective europene, educația elevilor de liceu trebuie să fie fundamentată tot pe valorile naționale, pe bogăția spirituală a neamului, a limbii și literaturii române, care trebuie să stea la baza studierii tuturor celorlalte discipline de învățământ.

### Referințe:

1. MOEGLIN, P. *Îndrugiile educației și noile media*. Iași: Polirom, 2003. 13 p.
2. MARGA, A. *Educație responsabilă. O viziune asupra învățământului românesc*. București: Niculescu, 2019. 13 p.
3. CUCOȘ, C. *Pedagogie*. Ediția a doua revăzută și adăugită. Iași: Polirom, 2006. 15 p.
4. AVANZINI, G. *Introduction aux sciences de l'education*. Paris: Editions Privat, 1992. 95 p.
5. CRISTEA, S. *Finalitățile educației*. București: Didactica Publishing House, 2016. (Concepte fundamentale în pedagogie). 95 p.
6. TIUTIUCA, D. *Literatură și identitate*. Galați: Universitatea „Dunărea de Jos”, f. a.p. 10 p.
7. CODREANU, T. Ion Druță și memoria identitară. În: *Scriitori basarabeni*. București: Editura Academiei Române, 2019. 245 p.

### Date despre autor:

**Mona-Lisa CIOBANU**, doctorandă, Școala doctorală Științe Sociale și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova.

**E-mail:** ciobanu\_monalisa@yahoo.com

**ORCID:** 0000-0003-1309-3798

Prezentat la 28.09.2021